

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความนำ

เนื่องด้วยเด็กเป็นทรัพยากรอันมีค่ายิ่งต่อประเทศในอนาคต ซึ่งควรจะได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ ไม่ว่าจะเป็นการอบรมเลี้ยงดู ตลอดจนให้มีการศึกษาที่เหมาะสมกับวัย แต่ในปัจจุบันสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมบีบบังคับให้เด็กเป็นจำนวนมากต้องละทิ้งการศึกษาอันสมควร เพื่อเข้าสู่ตลาดแรงงาน ดังจะเห็นได้จากปี 2526 มีเด็กอายุ 11-15 ปีทำงานทั่วประเทศจำนวน 1,998,451 คน¹ คิดเป็นร้อยละ 4.03 ของประชากรทั่วประเทศ² โดยทำงานในภาคเกษตรกรรมจำนวน 1,657,838 คน และทำงานนอกภาคเกษตรกรรมจำนวน 340,613 คน ในจำนวนดังกล่าวนี้เป็นเด็กที่ทำงานในกรุงเทพมหานครจำนวน 60,714 คน คิดเป็นร้อยละ 3.04 ของเด็กที่ทำงานทั่วประเทศ แยกเป็นเด็กทำงานในภาคเกษตรกรรมจำนวน 7,560 คน และเด็กทำงานในภาคอุตสาหกรรมจำนวน 53,154 คน ซึ่งเด็กที่ทำงานในภาคเกษตรกรรมในกรุงเทพมหานครนั้นมักจะเป็นการทำงานให้กับครอบครัว โดยทำสวน ทำไร่ ทำนา เป็นส่วนใหญ่ ขณะที่เด็กซึ่งทำงานนอกภาคเกษตรกรรมจะทำงานในอุตสาหกรรมการผลิตเป็นส่วน

¹Sumalee Pitayanon, "Extent of Child Labour," in Child Labour, Working Conditions And Employment Planning In Bangkok, in Thailand: Employment Issues And Policies For Thailand's Sixth Plan, A Report for the National Economic and Social Development Board, under UNDP Country Project, Thailand, Bangkok, September 1985, p. 15.

²ประชากรทั่วประเทศในปี 2526 มีจำนวน 49,577,900 คน จากสำนักนายกรัฐมนตรี, สำนักงานสถิติแห่งชาติ, รายงานผลการสำรวจแรงงานทั่วราชอาณาจักร (รอบที่ 2), กรกฎาคม-กันยายน 2526 (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, 2526), หน้า 1-2.

ใหญ่ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมเครื่องแต่งกาย ผลิตภัณฑ์สิ่งทอและรองเท้า เครื่องหนัง เครื่องยาง อาหารทะเล ขนมปิ้ง ลูกอมลูกกวาด ผลิตภัณฑ์ไม้ ช่อมแซมและผลิตเครื่องจักร เครื่องยนต์ อะไหล่ ติดตามด้วย บริการส่วนบุคคล เช่น ร้านอาหาร เครื่องดื่ม ทำงานบ้าน ซักรีด ตัดและตกแต่งผม การคาส่ง การคาปสัก ก่อสร้าง และการขนส่งโดยเฉพาะรถโดยสาร ซึ่งเด็กที่ทำงานนอกภาคเกษตรกรรมนี้มักประสบปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้างเสมอๆ ทั้งนี้เนื่องจากนายจ้างมักปกครองเด็กแบบธุรกิจโดยมุ่งเน้นแต่ผลกำไร³ ในขณะที่เด็กที่ทำงานในภาคเกษตรกรรมมักไม่ประสบปัญหาดังกล่าวนี้นี้ เนื่องจากการทำงานส่วนใหญ่เป็นการทำงานให้กับครอบครัว

³ จากการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ พบว่าเด็กที่ทำงานในสถานประกอบการอุตสาหกรรมการผลิต ส่วนใหญ่ทำงานเกินวันละ 8 ชั่วโมง และได้รับค่าจ้างโดยเฉลี่ยวันละ 22.46 บาท. ในขณะที่อัตราค่าจ้างขั้นต่ำตามที่กฎหมายกำหนดคือวันละ 66 บาท. ดูรายละเอียดใน สำนักงานนายกรัฐมนตรี, สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, สวัสดิภาพและพัฒนาการของแรงงานเด็กในสถานประกอบการอุตสาหกรรมการผลิต (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2529).

แรงงานเด็ก⁴ในกรุงเทพมหานครนี้ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน ซึ่งเพราะความยากจนเป็นสาเหตุใหญ่ที่ทำให้บิดามารดาต้องยอมให้บุตรออกจากโรงเรียน เพื่อเข้าสู่ชีวิตการทำงาน เพื่อหารายได้มาช่วยเหลือครอบครัว⁵ โดยแรงงานเด็กในกรุงเทพมหานครนี้มักจะมีบ้านเรือนอาศัยอยู่ตามแหล่งเสื่อมโทรมต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเราเรียกกันว่า สลัมหรือชุมชนแออัด⁶ โดยร้อยละ 80 เกิดในกรุงเทพมหานคร ที่เหลืออีกร้อยละ 20 เกิดในชนบท แต่บิดามารดาเป็นผู้อพยพถิ่นเกิดมาจากที่อื่นร้อยละ 64.6 โดยย้ายมาจากภาคกลางสูงสุดคือร้อยละ 69.2 รองลงมาคือย้ายมาจากภาคอีสานร้อยละ 15.5 ภาคเหนือร้อยละ 6.8 ภาคใต้ร้อยละ

⁴แรงงานเด็ก ตามความหมายของกรมแรงงาน จะหมายถึง เด็กที่มีอายุตั้งแต่ 12 ปี แต่ยังไม่ถึง 15 ปี ทำงานอยู่ในภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การผลิต พาณิชยกรรม บริการ และอื่น ๆ ตามที่กำหนดไว้ในประกาศกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน ลงวันที่ 16 เมษายน 2515 หมวดที่ 3 ว่าด้วยการใช้แรงงานเด็ก จาก กระทรวงมหาดไทย กรมแรงงาน, รวมกฎหมายแรงงาน 2526 (กรุงเทพมหานคร: กรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย, 2526), หน้า 106-124.

แรงงานเด็ก ตามความหมายทั่วไป คือแรงงานที่เกิดจากการทำงานของบุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี อ้างถึงใน ปราณี หินกร, "แรงงานเด็ก: ปัญหาของเด็กหรือปัญหาของรัฐ," วารสารธรรมศาสตร์ 3 (กันยายน 2524): 122.

⁵สุนิต จีระพิษณุกุล และคณะ, ชุมชนแออัด: ปัญหาสิ่งแวดล้อมในกรุงเทพมหานคร (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาอนุรักษวิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2526), หน้า 7-16.

⁶ชุมชนแออัด ตามความหมายของกระทรวงมหาดไทย หมายถึง สภาพเคหะสถานหรือบริเวณที่พักอาศัยที่ประกอบด้วยตัวอาคารเก่าแก่ชำรุดทรุดโทรม มีบริเวณที่สกปรกรกรุงรัง ประชากรอยู่กันอย่างแออัดผิดสุขลักษณะ ต่ำกว่ามาตรฐานสมควร จนไม่อาจอยู่อย่างแบบครอบครัว ตามปกติวิสัยมนุษย์ ทำให้ไม่ปลอดภัยในด้านสุขวิทยา อ้างถึงใน สุนิต จีระพิษณุกุล และคณะ, ชุมชนแออัด: ปัญหาสิ่งแวดล้อมในกรุงเทพมหานคร, หน้า 1.

3.0 และประเทศจีนร้อยละ 2.2 ตามลำดับ⁷ ซึ่งสาเหตุสำคัญที่ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนแออัดคือเพื่อการทำงานมาหากิน และย้ายเข้ามาเพราะเคื้อครอนเรื่องที่อยู่อาศัย ซึ่งเมื่อมีผู้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนแออัดนานเข้า ๆ นับสิบ ๆ ปี ทำให้ประชากรในชุมชนแออัดมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในปี 2526 พบว่าประชากรในชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานครมีจำนวนถึง 1,200,000 คน โดยอาศัยอยู่ในชุมชนแออัด 427 แห่งในกรุงเทพมหานคร⁸ เพิ่มขึ้นจากปี 2511⁹ ถึง 49.7 เท่าตัวในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับประชากรทั้งหมดในกรุงเทพมหานครในปี 2526¹⁰ พบว่าประชากรในชุมชนแออัดมีประมาณ $\frac{1}{5}$ ของประชากรทั้งหมดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งประชากรในชุมชนแออัดนี้ส่วนใหญ่มีการศึกษาต่ำเพียงระดับประถมศึกษา¹¹ ทั้งนี้เนื่องจากความยากจนทำให้ไม่มีโอกาสที่จะเรียนในระดับสูงขึ้นต่อไป ดังนั้น

⁷ กฤตยา อาชวนิชกุล และคณะ, 46 สลัม: การประเมินผลโครงการอาสาพัฒนาชุมชนแหล่งเสื่อมโทรมกรุงเทพมหานคร (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2525), หน้า 75-76.

⁸ การเคหะแห่งชาติ, "ชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร ปี 2526." (เอกสารโรเนียว).

⁹ ปี 2511 มีประชากรในชุมชนแออัดทั้งหมดจำนวน 24,150 คน จากชุมชนแออัดทั้งหมด 50 แห่งในกรุงเทพมหานคร จาก โสภณ พรโชคชัย, 1 0 2 0 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิสิทส์ เซนเตอร์การพิมพ์, 2528), หน้า 28.

¹⁰ ประชากรทั้งหมดในกรุงเทพมหานคร ปี 2526 มีจำนวน 5,756,000 คน จาก สำนักนายกรัฐมนตรี, สำนักงานสถิติแห่งชาติ, รายงานผลการสำรวจแรงงานทั่วราชอาณาจักร (รอบที่ 2), กรกฎาคม-กันยายน 2526 (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2526), หน้า 1-2.

¹¹ สุนิต จีระพิชญกุล และคณะ, ชุมชนแออัด: ปัญหาสิ่งแวดล้อมในกรุงเทพมหานคร, หน้า 7-13.

ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ เมื่อไม่ใคร่เรียนก็ต้องทำงานเพื่อหารายได้มาช่วยเหลือครอบครัว สำหรับเด็ก¹² เมื่อเข้าทำงานก็ประสบปัญหาตกงานเป็นระยะ ๆ เนื่องจากเด็กเหล่านี้มีการศึกษาต่ำ การประกอบอาชีพส่วนใหญ่จึงต้องเลือกอาชีพที่ไม่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถและเป็นการใช้แรงงานเข้าแลก ซึ่งการที่เด็กเหล่านี้ต้องเข้าสู่ชีวิตการทำงานก่อนวัยอันสมควรเช่นนี้ อาจส่งผลกระทบต่อครอบครัว ส่งผลกระทบต่อตัวเด็กและส่งผลกระทบต่อสังคม ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้คือ

1. ผลกระทบต่อครอบครัว

ถ้าหากจะมองในแง่ของการช่วยเหลือครอบครัว หากเด็กที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม และเด็กที่ทำงานในลักษณะอื่น ๆ (เช่น ค้าขาย หรือบริการเล็ก ๆ น้อย ๆ รับของมาทำที่บ้าน รับของมาเรขายตามท้องถนน เก็บของไปขาย ชับสามล้อ เป็นต้น) มีเวลาและมีโอกาสได้รับการศึกษาเพิ่มเติม มีเวลาพักผ่อนอย่างเพียงพอตลอดเวลา มีเวลาหาความสนุกสนาน เพลิดเพลินในส่วนตัว และหากการทำงานนั้น ๆ ไม่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของเด็กแล้ว ย่อมจะถือได้ว่าการทำงานของเด็กเป็นผลดีต่อเด็กและครอบครัวด้วย เพราะเป็นการช่วยฝึกฝนการทำงานตั้งแต่เด็ก และจะเป็นการสอนให้เด็กรู้จักรับผิดชอบต่องานในหน้าที่ รับผิดชอบต่อตัวเอง และต่อครอบครัวไปในตัวด้วย

2. ผลกระทบต่อตัวเด็ก

2.1 ในกรณีของเด็กซึ่งประเภทของงานที่ทำอยู่ภายใต้การคุ้มครองของกฎหมายคุ้มครองแรงงาน ซึ่งเด็กต้องทำงานเต็มเวลา ย่อมตัดโอกาสที่เด็กจะไปรับการศึกษาหรือรับการพักผ่อน ตลอดจนรับสิ่งเพลิดเพลินบันเทิงใจอื่น ๆ ซึ่งย่อมมีผลเสียต่อการพัฒนาทางด้านจิตใจ ขณะเดียวกันการทำงานก่อนวัยอันสมควรและไม่อยู่ในสภาพที่พร้อมจะทำงานเมื่อเด็กเข้าไปทำงานในสถานประกอบการไม่ดี การทำงานที่ต้องนั่งหรือยืนตลอดเวลา เวลาพักผ่อนไม่เพียงพอ อาหารไม่ถูกหลักโภชนาการที่ดี ที่หักกับแอมหรือแออัด เจ็บป่วยไม่ได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิด หรือสภาพ

¹² เด็กในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานคร ซึ่งอยู่ในวัยเรียน ประมาณร้อยละ 10-15 ที่ต้องทำงาน จากแผนกพันธกิจ สหกิจคริสเตียนแห่งประเทศไทย, "ปัญหาชุมชนแออัด." เอกสารการศึกษาชุดปัญหาสังคม, 1985, หน้า 2.

อื่น ๆ ที่เด็กต้องประสบจะทำให้เด็กอ่อนแอ ขาดอาหาร หรือเจ็บป่วยได้ง่าย ซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อการเจริญเติบโตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจเด็ก และอัตราเสี่ยงต่อการประสบอันตรายในขณะทำงานสูงขึ้น รวมทั้งการเกิดโรคที่เนื่องจากการทำงานสูงขึ้นด้วย¹³

2.2 ในกรณีที่เด็กทำงานในลักษณะอื่น ๆ เช่น ค้าขายหรือบริการเล็ก ๆ น้อย ๆ รับของมาทำที่บ้าน รับของมาเรขายตามท้องถนน เก็บของไปขาย ขี่สามล้อ เป็นต้น ซึ่งงานเหล่านี้ไม่อยู่ภายใต้การคุ้มครองของกฎหมายคุ้มครองแรงงานและหากแรงงานเด็กเหล่านี้ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาเพิ่มเติม ไม่มีเวลาพักผ่อนอย่างเพียงพอ ไม่มีเวลาหาความสนุกสนานเพลิดเพลินในส่วนตัว และหากการทำงานนั้นส่งผลกระทบต่อการพัฒนาทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของแรงงานเด็กเหล่านี้แล้ว ย่อมจะกล่าวได้ว่าการทำงานในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นผลเสียต่อแรงงานเด็กเหล่านี้ด้วย

3. ผลกระทบต่อสังคม

การที่เด็กต้องทำงานก่อนวัยอันสมควร และถ้าหากเด็กเหล่านี้ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาเพิ่มเติม ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาสายสามัญ หรือการศึกษาสายอาชีพ ทั้งในและนอกระบบ ย่อมทำให้เด็กไม่ได้รับการพัฒนาทักษะ (skill) ในการทำงาน เนื่องจากงานที่เด็กทำนั้นมักจะเป็นงานที่ไม่ต้องการความชำนาญ เป็นงานซ้ำซาก จำเจและน่าเบื่อหน่าย เมื่อเด็กโตขึ้นมาในสภาพเช่นนี้ย่อมทำให้กลายเป็นแรงงานที่ขาดทักษะ (unskilled labor) และไม่มีคุณภาพ¹⁴ ส่งผลกระทบต่อสังคมในแง่ที่ทำให้ผลผลิต (productivity) ของสังคมต่ำลง

จากผลกระทบดังกล่าวที่อาจเกิดขึ้นกับแรงงานเด็กในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานคร จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ และน่าศึกษาว่าแรงงานเด็กในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานครมีการจัดสรร

¹³ กรมแรงงาน, กองแรงงานหญิงและเด็ก, แนวโน้มการใช้แรงงานเด็กในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร: กองแรงงานหญิงและเด็ก กรมแรงงาน, 2528), หน้า 6.

¹⁴ ปราณี ทินกร, "แรงงานเด็ก : ปัญหาของเด็กหรือปัญหาของรัฐ," วารสารธรรมศาสตร์ : 127.

เวลาน้อยอย่างไร เพื่อที่จะให้ทราบว่าแรงงานเด็ก เหล่านี้ต้องใช้เวลาเพื่อการทำงานทั้งงานนอกบ้านและงานในบ้านยาวนานหรือไม่ การใช้เวลาเพื่อการทำงานในตลาดแรงงานของแรงงานเด็กเหล่านี้ถูกเอาเปรียบและขัดต่อพัฒนาการทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญาของแรงงานเด็กหรือไม่ แรงงานเด็กเหล่านี้มีโอกาสดำเนินการศึกษา เพื่อพัฒนาสติปัญญาและทักษะในการทำงานหรือไม่ และแรงงานเด็กเหล่านี้มีเวลาพักผ่อนเท่าที่จำเป็นเพียงพอต่อความต้องการของร่างกายหรือไม่ ซึ่งถ้าหากแรงงานเด็กในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานครใช้เวลาเพื่อการทำงานบางชั่วโมงเพราะความจำเป็นทางเศรษฐกิจ แต่ใช้เวลาไม่มากนัก และมีโอกาสเพื่อศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม มีเวลาเพื่อพักผ่อนเท่าที่จำเป็นเพียงพอต่อความต้องการของร่างกายแล้ว ผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดกับแรงงานเด็ก อาจจะไม่รุนแรงมากเท่าที่ได้มีการประเมินไว้ก่อนหน้านี้ ด้วยเหตุนี้วิทยานิพนธ์นี้จึงจะศึกษาการใช้เวลาของแรงงานเด็กในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานครตามประเด็นข้างบนนี้ และทำการวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดสรรเวลาของแรงงานเด็กเหล่านี้ด้วย ซึ่งผลที่ได้รับจากการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อภาครัฐบาลและภาคเอกชนในการแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาการจัดสรรเวลาของแรงงานเด็กอายุ 8-15 ปี ในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานครในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นกิจกรรมที่ผ่านตลาด ซึ่งหมายถึงการทำงานในตลาดแรงงาน และกิจกรรมที่ไม่ผ่านตลาด ซึ่งหมายถึง การศึกษา การทำงานบ้าน การพักผ่อน

1.2.2 เพื่อศึกษาถึงปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการจัดสรรเวลาของแรงงานเด็ก อายุ 8-15 ปีในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานครในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น และปัจจัยเหล่านั้นมีอิทธิพลและมีความสัมพันธ์ต่อการจัดสรรเวลาของแรงงานเด็ก ๆ ในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นมากน้อยเพียงไร

1.2.3 เพื่อวิเคราะห์และเสนอแนะนโยบายและมาตรการของรัฐและหน่วยงานเอกชนในการแก้ไขและช่วยเหลือเกี่ยวกับปัญหาแรงงานเด็กในประเทศไทย

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1.3.1 การศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดสรรเวลาของแรงงานเด็กในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ คือ กิจกรรมที่ผ่านตลาดแรงงานหรือการทำงานในตลาดแรงงาน และกิจกรรมที่ไม่ผ่านตลาดแรงงาน ซึ่งได้แก่ การศึกษา การทำงานบ้าน และการพักผ่อน ในครั้งนี้จะทำการศึกษาเฉพาะแรงงานเด็กซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานคร เพราะเด็กที่ทำงานและประสบปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบอยู่เสมอ ๆ คือเด็กที่ทำงานนอกภาคเกษตรกรรม และส่วนใหญ่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและอาศัยอยู่ในเขตชุมชนแออัด

1.3.2 จะศึกษาเฉพาะแรงงานเด็กในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีอายุอยู่ระหว่าง 8-15 ปี เพราะ

1.3.2.1 แรงงานเด็กเหล่านี้อยู่ในเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ ซึ่งควรจะใช้เวลาส่วนใหญ่เพื่อการศึกษาเล่าเรียน แทนที่จะใช้เวลาส่วนใหญ่เพื่อการทำงาน

1.3.2.2 สาเหตุที่ไม่ศึกษาเด็กอายุต่ำกว่า 8 ปีลงมา เพราะเด็กอายุต่ำกว่า 8 ปีลงมาไม่อยู่ในสภาพที่พร้อมจะทำงานได้ นอกจากนี้ยังพบว่าในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานครไม่มีเด็กอายุต่ำกว่า 8 ปีทำงาน แต่มีแรงงานเด็กอายุ 8-15 ปีซึ่งทำกิจกรรมที่ผ่านตลาดแรงงานหรือทำงานในตลาดแรงงานอยู่ประมาณ 15% ของเด็กในวัยเดียวกัน โดยในจำนวนดังกล่าวนี้ประมาณ 23% มีอายุอยู่ระหว่าง 8-13 ปี และประมาณ 77% มีอายุอยู่ระหว่าง 14-15 ปี¹⁵

1.3.2.3 การศึกษาในครั้งนี้จะทำการศึกษาแรงงานเด็กอายุ 8-15 ปีซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานคร จำนวน 51 ชุมชน จากชุมชนแออัดทั้งหมด 427 แห่ง¹⁶ ในกรุงเทพมหานคร โดยในจำนวนดังกล่าวนี้เป็นชุมชนที่ได้รับการปรับปรุงแล้วจำนวน 21 ชุมชน และชุมชนที่ยังไม่ได้รับการปรับปรุงจำนวน 30 ชุมชน

¹⁵Sumalee Pitayanon, Child Labour From Low Urban Income Housing Area, p. 25.

¹⁶การเคหะแห่งชาติ, "ชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2526." (เอกสารโรเนียว).

1.4 วิธีการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้ได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 เป็นการศึกษาถึงการจัดสรรเวลาของแรงงานเด็กอายุ 8-15 ปีในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานคร ในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ คือ กิจกรรมที่ผ่านตลาดหรือทำงานในตลาดแรงงาน และกิจกรรมที่ไม่ผ่านตลาดแรงงาน ได้แก่ การศึกษา การทำงานบ้าน การพักผ่อนในแต่ละวัน ซึ่งการศึกษาในส่วนนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์เชิงสถิติ โดยใช้ตารางสองทาง (Two-way Classification Table) หรือที่นิยมเรียกกันว่า ตารางจรณ (contingency Table)¹⁷ เพื่อวิเคราะห์หาชั่วโมงทำงาน ชั่วโมงการศึกษา ชั่วโมงทำงานบ้าน และชั่วโมงพักผ่อนของแรงงานเด็กเหล่านี้ในแต่ละวัน

ส่วนที่ 2 เป็นการศึกษาเพื่อหาปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการจัดสรรเวลาของแรงงานเด็กอายุ 8-15 ปีในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานครในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ การวิเคราะห์เป็นการประยุกต์แนวความคิดเชิงทฤษฎีการจัดสรรเวลา (A Theory of the Allocation of Time) ของ G. S. Becker ตลอดจนผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในอดีต ซึ่งจากแนวความคิดและผลงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องนั้นนำมาประยุกต์สร้างแบบจำลองเชิงประจักษ์ขึ้น เป็นแบบจำลองทางฟังก์ชัน โดยกำหนดตัวแปรที่จะใช้ทดสอบกับข้อมูลจริง และในการทดสอบนี้จะใช้เครื่องมือทางเศรษฐมิติแบบ Ordinary least square method แล้วทำการประมวลผลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป SPSS

1.5 ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ มีทั้งข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ

สำหรับข้อมูลปฐมภูมิ ได้จากการสำรวจเรื่องแรงงานเด็ก ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ร่วมกับ UNDP/ILO-ARTEP ซึ่งทำการสำรวจชุมชน

¹⁷ ทวี รื่นจินดา, สถิติเศรษฐศาสตร์ (กรุงเทพฯ: ภาควิชาสถิติ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), หน้า 241.

แอ็คของกรุงเทพมหานคร การสำรวจในครั้งนี้กระทำในเดือนตุลาคม - พฤศจิกายน พ.ศ. 2526 โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่าง และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ ซึ่งในการสำรวจเรื่องแรงงานเด็กนี้ได้ทำการสัมภาษณ์เด็ก/พ่อ/แม่/ผู้ปกครอง/หรือตัวแทนผู้ปกครองของเด็กที่ทำงาน จากครัวเรือนที่มีแรงงานเด็กจำนวน 614 ครัวเรือน ซึ่งมีแรงงานเด็กที่ตกเป็นตัวอย่างทั้งหมด 652 คนในชุมชนแออัด 51 แห่ง จากชุมชนแออัดทั้งหมด 427 แห่งในกรุงเทพมหานคร (ปี 2526) หรือคิดเป็นร้อยละ 11.9 ของชุมชนแออัดทั้งหมดในกรุงเทพมหานคร

สำหรับข้อมูลทุติยภูมินั้นได้จาก เอกสารของหน่วยงานราชการ และหน่วยงานเอกชนต่าง ๆ อาทิ เช่น

- การเคหะแห่งชาติ
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ
- สำนักงานส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ
- กรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย
- กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
- มูลนิธิคองเวิร์ท
- มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก เป็นต้น

1.6 ข้อจำกัดของข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

เนื่องจากข้อมูลปฐมภูมิที่ใช้ในการศึกษานี้เป็นข้อมูลซึ่งได้ทำการสำรวจไว้ในปี 2526 ซึ่งสภาพทางบ้านเศรษฐกิจ สังคม และประชากรในชุมชนแออัดในปี 2526 อาจจะไม่แตกต่างจากสภาพทางบ้านเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของชุมชนแออัดในปัจจุบันบ้างในด้านรายละเอียดต่าง ๆ แต่เนื่องจากการสำรวจในครั้งนี้เป็นการสำรวจเรื่องแรงงานเด็กโดยการสุ่มตัวอย่างตามหลักการของสำนักงานสถิติแห่งชาติ จากแหล่งชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานครทั้งหมด ซึ่งมีรายชื่ออยู่ที่การเคหะแห่งชาติ (ขนาดของกลุ่มตัวอย่างคิดเป็นประมาณร้อยละ 11.9 ของจำนวนชุมชนแออัดทั้งหมดในกรุงเทพมหานคร) จึงทำให้จำนวนแรงงานเด็กซึ่งตกเป็นตัวอย่างในการสำรวจครั้งดังกล่าวนี้มีมาก และอาจกล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มตัวแทนของแรงงานเด็กในชุมชนแออัด

ทั้งหมดได้ ซึ่งเป็นประโยชน์ที่จะใช้ในการวิเคราะห์เพื่อฉายภาพเกี่ยวกับการใช้เวลาของแรงงาน
เด็กได้อย่างค่อนข้างถูกต้อง

1.7 คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

1.7.1 ครัวเรือน¹⁸ แยกออกเป็น 2 ประเภทคือครัวเรือนส่วนบุคคล และครัวเรือน
กลุ่มบุคคล

ก. ครัวเรือนส่วนบุคคล จำแนกออกได้เป็น 2 ชนิดคือ

ก.1 ครัวเรือนคนเดียว ได้แก่ครัวเรือนซึ่งประกอบด้วยบุคคลคนเดียว
อาจมีฐานะเป็นเจ้าของ ผู้เช่า ผู้อาศัย หรือผู้รับจ้างเฝ้าบ้าน โดยไม่เกี่ยวข้องเป็นสมาชิกของ
ครัวเรือนอื่นใดที่อยู่ในบ้านเดียวกัน หรือบุคคลคนเดียวอยู่ตามลำพังในบ้านหลังหนึ่ง

ก.2 ครัวเรือนหลายคน ได้แก่ ครัวเรือนที่มีบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป
อยู่รวมกันในบ้านเดียวกันหรือส่วนหนึ่งของบ้าน และรวมกันในการจัดหาและใช้สิ่งอุปโภคบริโภค
อันจำเป็นแก่การครองชีพของบุคคลกลุ่มนั้น บุคคลเหล่านี้อาจเป็นญาติกันหรือไม่เป็นญาติกันก็ได้

ข. ครัวเรือนกลุ่มบุคคล หมายถึงครัวเรือนที่ประกอบขึ้นด้วยบุคคลที่มาอยู่
รวมกัน เพราะได้มีกฎหรือระเบียบข้อบังคับบางอย่างใดอย่างหนึ่งระบุไว้ว่าให้มาอยู่รวมกัน หรือ
จำเป็นต้องมาอยู่รวมกันเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง บุคคลเหล่านี้จะกินรวมกัน หรือไม่กินรวมกัน
ก็ได้

¹⁸ สำนักนายกรัฐมนตรี้, สำนักงานสถิติแห่งชาติ, โครงสร้างของครัวเรือนและปัจจัย
ที่มีผลกระทบต่อขนาดของครัวเรือน สัมมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ.2523 (กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี้, 2523), หน้า 5.

1.7.2 หัวหน้าครัวเรือน¹⁹ หมายถึง บุคคลซึ่งสมาชิกผู้อื่นในครอบครัวยอมรับนับถือว่าเป็นหัวหน้าครัวเรือน และเป็นผู้รับผิดชอบสูงสุดทางเศรษฐกิจในการอุปถัมภ์เลี้ยงดูสมาชิกอื่นในครัวเรือน

1.7.3 รายได้ของครัวเรือน หมายถึง รายได้ของหัวหน้าครัวเรือน รายได้ของคู่สมรส และรายได้ของสมาชิกคนอื่น ๆ ในครัวเรือน

1.7.4 อัตราค่าจ้าง หมายถึง ค่าตอบแทนที่ได้รับจากการทำงานในรูปของตัวเงิน (บาท)

1.7.5 ระดับการศึกษา ใ้ค้จำแนกระดับการศึกษาดังนี้

1. ไม่เคยเรียน, ไม่มีการศึกษา
2. ต่ำกว่า ป.4
3. ป.4
4. สูงกว่า ป.4 แต่ไม่จบประถมศึกษา
5. ประถมศึกษาตอนปลาย
6. มัธยมศึกษาตอนต้น
7. มัธยมศึกษาตอนปลาย
8. อาชีวศึกษา
9. อื่น ๆ

1.7.6 สถานภาพการทำงานของบิดา แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

- ก. ทำงาน
- ข. ไม่ได้ทำงาน

¹⁹สำนักงานรัฐมนตรี, สำนักงานสถิติแห่งชาติ, โครงสร้างของครัวเรือนและปัจจัยที่มีผลกระทบต่อขนาดของครัวเรือน สัมมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ.2523, หน้า 7.

ก. ทำงาน แบ่งออกเป็น 5 ประเภทคือ

ก.1 นายจ้าง

ก.2 ทำงานส่วนตัว

ก.3 ลูกจ้าง

ก.4 ทำงานให้แก่อุรกิจของครอบครัวโดยไม่ได้รับค่าจ้าง

ข. ไม่ได้ทำงาน หมายถึง วางงานป่วย พักการ ทำงานไม่ได้

1.7.7 ประเภทของงานที่แรงงานเด็กทำ แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

ก. ประเภทของงานซึ่งอยู่ภายใต้การคุ้มครองของกฎหมายคุ้มครองแรงงาน ได้แก่ คนงานโรงงาน กรรมกร ช่างไม้ ช่างปูน ช่างที่ต้องใช้ความชำนาญ พนักงานบริการ เสรีอาหาร เป็นต้น

ข. ประเภทของงาน ซึ่งไม่อยู่ภายใต้การคุ้มครองของกฎหมายคุ้มครองแรงงาน ได้แก่ งานรับของมาเรขายตามถนน ทำของขายเอง ขายของชำ เก็บของไปขาย ชับแท็กซี สามล้อ งานบริการในบ้าน งานบริการเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นต้น

1.7.8 หนี้สินของครัวเรือน หมายถึง หนี้เพื่อการกินอยู่ หนี้เพื่อการศึกษาของเด็ก หนี้เพื่อการรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วย หนี้ค่าเดินทางไปทำงานนอกท้องถิ่น หนี้เพื่องานแต่งงาน - บวช - ทำบุญ ฯลฯ หนี้เพื่อลงทุนธุรกิจ และหนี้เพื่อสาเหตุอื่น ๆ

1.7.9 ประเภทของกิจกรรม แบ่งออกเป็น 4 ประเภทคือ

ก. กิจกรรมการทำงานในตลาดแรงงาน หมายถึง กิจกรรมการทำงานในเชิงเศรษฐกิจ เพื่อผลิตสินค้าและบริการออกสู่ตลาด

ข. กิจกรรมการศึกษา หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อการศึกษาตลอดจนการทำกรบ้าน

ค. กิจกรรมการทำงานบ้าน หมายถึง การปรุงอาหาร การทำความสะอาดบ้าน การซักรีดเสื้อผ้า การดูแลเด็ก เป็นต้น

ง. กิจกรรมการพักผ่อน หมายถึง การนอน การเล่นกีฬา การฟังเพลง การชมโทรทัศน์ ตลอดจนกิจกรรมเพื่อความเพลิดเพลินบันเทิงใจอื่น ๆ

1.7.10 ชั่วโมงการทำงาน หมายถึง ชั่วโมงทำงานทั้งหมดในหนึ่งวัน สำหรับบุคคลที่มีอาชีพมากกว่าหนึ่งชนิด ชั่วโมงทำงาน หมายถึง ยอดรวมของชั่วโมงทำงานทุกอาชีพ

1.7.11 ชั่วโมงการศึกษา หมายถึง ชั่วโมงที่ใช้เพื่อการศึกษาทั้งหมดในหนึ่งวัน สำหรับบุคคลที่มีการศึกษามากกว่าหนึ่งแขนง ชั่วโมงการศึกษา หมายถึง ยอดรวมของชั่วโมงที่ใช้เพื่อการศึกษาในทุกแขนง

1.7.12 ชั่วโมงทำงานบ้าน หมายถึง ชั่วโมงที่ใช้ทำงานบ้านทั้งหมดในหนึ่งวัน สำหรับบุคคลที่มีงานบ้านทำมากกว่าหนึ่งอย่าง ชั่วโมงทำงานบ้าน หมายถึง ยอดรวมของชั่วโมงที่ทำงานบ้านทุกชนิด

1.7.13 ชั่วโมงพักผ่อน หมายถึง ชั่วโมงพักผ่อนทั้งหมดในหนึ่งวัน สำหรับบุคคลที่มีกิจกรรมการพักผ่อนหลายชนิด ชั่วโมงพักผ่อน หมายถึง ยอดรวมของชั่วโมงพักผ่อนทุกชนิด

1.8 ลำดับการศึกษา

บทนี้เป็นบทแรกของการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ความนำ วัตถุประสงค์ของการศึกษา ขอบเขตของการศึกษา วิธีการศึกษา ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา ข้อจำกัดของข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาคำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา บทที่ 2 กล่าวถึงแนวความคิดและแบบจำลองที่ใช้ในการศึกษา ซึ่งประกอบด้วยแนวความคิดเชิงทฤษฎีและเชิงประจักษ์ ตลอดจนแนวความคิดของแบบจำลอง และแบบจำลองที่ใช้ในการศึกษา บทที่ 3 กล่าวถึงลักษณะของข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญของแรงงานเด็กในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานคร สำหรับบทที่ 4 กล่าวถึงการวิเคราะห์การจัดสรรเวลาของแรงงานเด็กในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานคร และผลการวิเคราะห์เพื่อหาความสัมพันธ์ของปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการจัดสรรเวลาของแรงงานเด็กในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานคร และในบทสุดท้าย คือบทที่ 5 จะเป็นการสรุปผลที่ได้จากการศึกษาทั้งหมด และข้อเสนอแนะ